

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Zongor Attila Árpád

**Az Európai Unió kulturális politikája
az elméletben és a gyakorlatban**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Rostoványi Zsolt DSc
egyetemi tanár

Budapest, 2008

Nemzetközi Tanulmányok Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Zongor Attila Árpád

**Az Európai Unió kulturális politikája
az elméletben és a gyakorlatban**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Rostoványi Zsolt DSc
egyetemi tanár

Budapest, 2008

© Zongor Attila

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	3
1 Felhasznált módszerek	5
1.1 <i>A téma előzményei és célja.....</i>	<i>5</i>
1.2 <i>Az alkalmazott módszerek és annak indoklása</i>	<i>8</i>
2 Az értekezés eredményei.....	11
2.1 <i>A kultúra szerepének pozícionálása az Európai Unió fejlődéstörténetében</i>	<i>11</i>
2.2 <i>A kultúra költségvetési súlyának reális értékelése.....</i>	<i>13</i>
2.3 <i>A kulturális terület mint közjószág értelmezése</i>	<i>14</i>
2.4 <i>A kulturális fejlesztési lehetőségek mint alkalmazott externália igazolása</i>	<i>17</i>
3 Következtetések összegzése.....	19
4 Hivatkozások	20
5 A témakörrel kapcsolatos saját publikációk.....	22

1 Felhasznált módszerek

1.1 A téma előzményei és célja

Az Európai Unió kulturális tevékenysége alig több mint 15 esztendő múltja tekint vissza. Legalábbis ezt állítja a legtöbb tanulmány, amely az elemzést az Európai Unió kulturális tevékenységének alapját jelentő Maastrichti Szerződésig vezeti vissza. Tény, hogy terület jogi alapját az Európai Unióról szóló szerződés 128. cikke teremti meg, viszont már a hetvenes évek végétől találkozhatunk olyan kezdeményezésekkel, amelyek különböző kulturális elképzelések mentén valósulnak meg. Ennyi idő már elegendő ahhoz, hogy egy adott irányvonal mentén fogantatott intézkedések hatásai nyomon követhetők, és esetleg mérhetőek lehessenek.

Disszertációm központi kérdése, amelyre a választ keresem, hogy beszélhetünk-e kulturális politikáról az Európai Unióban? Hiszen egyrészt a Maastrichti Szerződés óta a kultúra deklaráltnan tagállami kompetencia, s ennek megfelelően harmonizált jogszabályok kötelezően nincsenek. Másrészt viszont a Bizottság a kilencvenes évek közepétől kezdetben 3–4 éves, napjainkban viszont már hétéves koncepció köré szervezi a kulturális terület támogatását, gondosan alátámasztva elemzésekkel, dokumentumokkal. A kultúra része a mindenkori elnökség programjának is. Ennek szellemében viszont nehezen lehetne azt mondani, hogy az elképzelések mögött lenne politikai szándék.

A kultúra fontosságát és aktualitását az is jelzi, hogy az elmúlt években – magánkezdeményezés csírájából kinőve – soha nem látott ütemben követik egymást az európai kulturális politika formálását célzó nemzetközi konferenciák, méghozzá sokszor a legmagasabb politikai szint érdeklődésével kísérve. A 2004-ben Berlinben, 2005-ben Párizsban és Budapesten, 2006-ban Granadában megrendezett konferenciákon politikusok, szakértők, művészek nem kisebb célokat tűztek maguk elé, mint hogy egy közös platformon megvitassák az Európai Unió kulturális politikájának jövőjét. A 2005 novemberében megrendezett budapesti tanácskozáson – amelynek szervezésében magam és az általam vezetett iroda is részt vett – 600

résztevő, 35 ország kulturális minisztériuma és 12 minisztere mellett José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke, valamint Ján Figel' kulturális ügyekért felelős biztos is felszólalt. Ugyancsak jelzés értékű, hogy az Európai Bizottság a 2008-as évet a kultúrák közötti párbeszéd európai évének nyilvánította.

Annak tudatában, hogy egy alapvető és általánosan elfogadott kultúradefiníció megalkotása gyakorlatilag lehetetlen, viszont egy szűk, művészetmeghatározásra korlátozott használat az európai integráció kontextusában nem lenne célravezető, megközelítesemben igyekeztem egy használható, ám pragmatikus meghatározást találni. A kutatás keretében egyrészt minden olyan programot, politikát, kezdeményezést kulturálisként kezeltem, amely kulturális intézményeket támogathat. A kulturális intézmények közé sorolhatók többek között a kulturális egyesületek, a (köz és magán) kulturális intézmények, a kulturális szövetségek és csúcsszervek, a művészeti egyesülések, a múzeumok, az önkormányzatok és a minisztériumok osztályai stb. Ide sorolhatjuk a kulturális örökség megőrzését, a kortárs előadó- és vizuális művészetet, az irodalmat, a műfordítást, a könyv- és olvasáskultúrát, illetve a kulturális tartalomipart.

Aktualitása és fontossága ellenére, a téma tudományos szempontból lényegében feltáratlan területnek számít. A korábban készült anyagokból hiányzik az átfogó jelleg, az elméleti módszertan, a tudományos megközelítés. Ismerve a hazai és a nemzetközi forrásokat, adatgyűjtésem során nem találtam meg még a leginkább magától értetődő idősorokat sem, nemhogy ezek elemzését.

Megközelítesemben igyekszem végigkövetni a folyamatokat a hetvenes évek végétől napjainkig, a történeti megközelítés szempontjából szakaszokra bontva az időperiódust. Az első ilyen szakasz az 1992-ig, a Maastrichti Szerződés életbe lépéséig tart. Legfontosabb jellemzője a spontaneitás, amely mind igaz a politikai problémafelvetésre, a döntéshozatalra és a támogatások általános rendszerére. A második szakasz 1992-től 1999-ig tartott. Ebben az időszakban az Európai Unióról szóló szerződés kulturális területre gyakorolt hatását két momentum kapcsán érhetjük tetten, mindkettő az anyagi támogatás alapján vezethető le. Az egyik irány a kulturális projektek, nemzetközi intézményi kulturális együttműködések támogatása. A másik irány a különböző szimbolikus tevékenységek kezdeményezése szerepének erősödése. A kultúra finanszírozásának jogi alapját megteremtő Maastrichti

Szerződés 128. cikke szerint a Közösség közreműködik a tagállamok közti együttműködés előmozdításában, és ha szükséges, azok tevékenységének támogatására és kiegészítésére irányul a következő területeken:

- *az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és terjesztésének javítása,*
- *az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme,*
- *a nem kereskedelmi jellegű kulturális csere,*
- *a művészi és irodalmi alkotás, beleértve az audiovizuális szektort.*

Az 1990-es évek nem igazán átfogó és a megfelelő szinteket csak részlegesen elérő kezdeményezéseit a jelenleg is tartó harmadik szakasz váltja 2000-ben, a kulturális keretprogramok új generációjának elindításával.

A fentieket a tagállamok kulturális politikájának kiegészítéseként, a szubszidiaritás elvének szem előtt tartásával kívánják megvalósítani. Ezt a hipotézist – miszerint annak köszönhetően, hogy a tagállamok a tárgyalásokon nemzeti érdekeket képviselve igyekeznek nemzetek feletti, európai kulturális politikát létrehozni, s az Unió kulturális politikája lényegében szimbolikus akciókra korlátozódik – a szakirodalom tudomásom szerint nem vizsgálta.

A fenti hipotézisen túlmutatva az értekezésben meg kívánom vizsgálni, hogy az elmúlt közel másfél évtized alapján, mintegy történeti kontextusban, milyen kilátásokkal tekinthetünk az elkövetkezendő időszak elé.

Disszertációm a fentiekben megfogalmazottak alapján hármas célkitűzést kíván megfogalmazni. Egyrészt tudományos mélységgel feltárja és összefüggéseiben leírja az elmúlt 30 esztendő kulturális politikai irányait az Európai Unióban. Másrészt, a tudományos módszer részeként, más tudományágakból olyan elméleteket próbálok adaptálni, és gyakorlati szempontból alátámasztani, amelyek az első célkitűzés alapján fogalmazódnak meg. Végül a kutatás olyan átfogó idősorok összeállítását is célozza, amelyek megkönnyíthetik a politikai döntések értelmezését, meghozatalát, illetve, a jelen dolgozaton túlmutatva, további elemzések hasznos alapjául szolgálhatnak.

1.2 Az alkalmazott módszerek és annak indoklása

Az Európai Unió kulturális politikája tudományos szempontból lényegében feltáratlan terület. A disszertációhoz alapvetően a források négy típusát tudtam felhasználni.

Ez a négy forrás a következő:

- *vonatkozó tudományos irodalom;*
- *intézményi dokumentumok;*
- *hivatalos és független elemzések;*
- *konferenciák, konferenciakötetek, előadások, interjúk.*

A korábban már vázolt okok miatt a kutatás tárgyában tudományos irodalom csak igen korlátozott mértékben állt rendelkezésre. Ennek ellenére található kevés számú hazai és nemzetközi tudományos irodalom a témában. Ezek főleg rövidebb tanulmányok, szakmai folyóiratokban megjelent cikkek, általános tárgyú munkák kisebb fejezetei. Átfogóan a kultúra kérdéseit egyik sem elemzi. Az egyetlen szélesebb körű magyar nyelvű munka az én szerkesztésemben jelent meg, „Kultúra és az Európai Unió” címmel, ám ez is inkább egy oktatási segédanyagként közreadott tanulmánykötet (Zongor [2005]). A munka elméleti megalapozásakor elsősorban tehát a határterületek szakirodalmára számíthattam.

Az egyik fontos forrásegüttest jelentették a kutatás során az európai uniós intézmények különböző dokumentumai. Ebbe beletartoznak a különféle jogszabályok, alapszerződések, irányelvek, ajánlások, állásfoglalások, intézményközi dokumentumok stb., függetlenül attól, hogy a Hivatalos Lapban megjelentek-e vagy sem. E forrásegüttes jellemzője a száraz, de objektív megközelítés. Korlátozott mértékben, de kénytelen voltam bizonyos részeknél (főleg a strukturális alapok elemzésénél) internetes forrásokat is igénybe venni, mert európai méretű esettanulmány-gyűjtemény semmilyen más formában nem állt rendelkezésre. E dokumentumok elemzését – figyelembe véve, hogy a szakirodalom meglehetősen

korlátozott számban áll rendelkezésre – a disszertáció egyik fontos önálló részének tartom.

A források harmadik csoportját a különböző hivatalos és független elemzések alkották. Kapcsolódásuk az előző csoporttal nagyon szoros, mert a legtöbb valamilyen uniós intézkedés hatásait elemzi. Voltak közöttük a hivatalos szervek számára készített anyagok, de akadtak független szervezetek, elemzők munkái is. Ám szemben az intézményi dokumentumokkal, az ilyen elemzések objektivitását sok esetben fenntartásokkal kellett kezeljem, mert a hivatalos anyagok az elvárt adatok irányába, a független tanulmányok pedig a szakterületi érdekek és a lobbizás irányába húztak el. Pontosan a kettő ellentétes iránya segítette a – remélhetőleg – reális kép kialakítását. A dolgozat során végig törekedtem rá, hogy a különböző elemzések bemutatásán túl saját tapasztalataimat, véleményemet is megfogalmazzam, és sok esetben ütköztessem a rendelkezésre álló eredményekkel.

A fenti három alapvető forrás mellett a kutatás során építhettem a különböző konferenciákon elhangzott, konferenciakötetben megjelent, előadások alkalmával megismert információkra, de segítettek a munkámat szakértők interjúi is. Egy tapasztalt kolléga, egy nemzetközi szakértő, egy brüsszeli hivatalnok az európai kulturális politikával kapcsolatban számos kérdésben olyan összefüggésekre hívhatta fel a figyelmemet, amelyek semmilyen elemzésből korábban ki nem derültek. Segítségüket ezúton is köszönöm.

A fentiekben felsorolt rendelkezésre álló források feldolgozásához a következő kutatási módszert alakítottam ki:

- *a téma behatárolása, a rendelkezésre álló információk feltérképezése;*
- *a legfontosabb problémák beazonosítása;*
- *az egyéb tudományterületek alkalmazható elméleteinek áttekintése;*
- *az adaptált elméletek európai kulturális politikára alkalmazása;*
- *az elmélet alkalmazási lehetőségeinek nyomon követése.*

A kutatás kiindulópontja az Európai Unió kulturális tevékenységének behatárolása volt, illetve az elérhető, kutatható, elemezhető információk feltárása. A problémák behatárolásában sokat segített, hogy munkám során közel 10 éve rendszeresen keresem fel a témával foglalkozó európai nemzetközi konferenciákat. Ezen lépések során derült ki, hogy elméleti megközelítésben a korábbi elemzések a témát nem tárgyalták. Így tudományos eredményként célkitűzésem nem az volt, hogy alapvetően új elméletet fogalmazzak meg, hanem hogy új területre alkalmazzak és adaptáljak már meglévő tudományos elméleteket. A műhelyvita kapcsán elhangzott vélemények ebben az irányban is meghatározóak voltak a disszertáció végleges formáját tekintve.

A választott két fő elmélet a közjavak és a külső gazdasági hatás európai kulturális politikában értelmezhető megközelítése lett. Az elméleteket a kutatás során végig igyekeztem az alkalmazhatóság, a gyakorlati megvalósulás szűrőjén keresztül vizsgálni. Ez magyarázza azt, hogy amennyiben ilyen rendelkezésre állt, mindig konkrét intézkedéssel, megvalósult esettanulmánnyal támasztom alá az elmondottakat.

2 Az értekezés eredményei

A disszertáció legfontosabb tudományos eredményei a következők:

- *a kultúra szerepének pozícionálása az Európai Unió fejlődéstörténetében;*
- *a kultúra költségvetési súlyának reális értékelése;*
- *ellentétek feltárása a hivatalos kommunikáció és a megvalósulás között;*
- *a kulturális terület mint közjószág értelmezése;*
- *a kulturális fejlesztési lehetőségek mint alkalmazott externália igazolása.*

2.1 A kultúra szerepének pozícionálása az Európai Unió fejlődéstörténetében

Disszertációm önálló eredményének tartom a kultúra szerepének meghatározását az Európai Unió fejlődéstörténetében. Áttekintve az integráció történetét, a kezdeti közös gazdaságerősítés felől a mind átfogóbb politikai, társadalmi átszövődések irányába halad a közös Európa. Már a második világháború után létrejött gazdasági egység is elsősorban politikai döntés volt. Ma az integráció a bevonni kívánt országokon kívül a már bevontakat is egyre több irányból kényszeríti (valamilyen értelemben) az egységre. Napjainkban az Unió nem adja fel a küzdelmet, és törekszik arra, hogy a világ egyik vezető gazdasági hatalma legyen, ezzel párhuzamosan egyre nagyobb figyelem fordul a szellemi hatalom fenntartása felé is.

A Római és a Maastrichti Szerződés közötti időszakban a Közösség a hagyományosan értelmezett kultúra számos területén is megkezdte tevékenységét rendeleteken, irányelveken és a Bizottság közleményein keresztül. Az Európai Parlament 1974-ben hozta első határozatát az európai kulturális örökség védelméről (Resolution of the European Parliament... [1974]), majd a nyolcvanas években az Európai Kulturális Főváros kezdeményezés (Resolution of the Ministers... [22.06.1985.]), a fiatalok kedvezményes múzeumlátogatási lehetősége (Resolution of the Ministers... [31.12.1985]), az építészeti örökség védelme (Resolution of the

Ministers... [1986]), illetve a műfordítás, a könyvkiadás és olvasáskultúra támogatása (Resolution of the Council and of the Ministers... [1989]) tartoztak a főbb területek közé. 1990-től tovább bővült a Közösség kulturális tevékenysége: beindult az Európai Kulturális Hónap kezdeményezés (Conclusions of the Ministers for Culture... [1990]), határozat született a művészek és a művészetek adminisztrációjával foglalkozók szakképzéséről (Resolution of the Council and the Ministers... [1991]), a színházak támogatásáról (Resolution of the Ministers for Culture... [1991]), illetve bevezették az európai irodalmi és műfordítási díjat (Information from the Commission... [1990]).

A Közösség történetében alapokmányi szinten először a Maastrichti Szerződés foglalkozik a kultúra kérdésével. A Szerződés új szemponttal gazdagította az Európai Unió tevékenységét: az alapokmányban is megjelent a kultúra mint releváns tényező. Kibontotta és új elemekkel gyarapította a kultúrát érintő kérdéseket. Folytatásaként annak a folyamatnak, amit a neofunkcionalizmus a spill over fogalmával szokott jellemezni (ld. pl. Kende [2003], Kiss [1997]).

Az Európai Unióban egyre gyakrabban vetődött fel a gazdasági és politikai integráció sikere nyomán egy közös kulturális politika létrehozásának igénye, illetve az európai identitás közösségi értelmezése. Rónai Iván (Rónai [2005]) elfogadott nézetnek tartja, hogy a kulturális konvergencia európai integrációt elmélyítő funkciója bátorította fel a közös kulturális politikáért és identitásért síkraszálló politikusokat. Előrelépés jelent viszont az Európai Unióról szóló szerződés az egyén szerepének felértékelődésében, mert annál érdekeltőbb lesz az integráció támogatásában, minél inkább magáénak érzi azt (Rostoványi [1999]).

A szerződés kapcsán érdemes kiemelni két olyan motívumot, amelyek elsődlegesen jellemzik a Közösség hozzáállását a kulturális ügyekhez. Az egyik, hogy a kultúra vonatkozásában az Európai Unió nem törekszik arra, hogy előíró magatartást tanúsítson, a hangsúly a kultúra támogatásán, a kulturális tevékenység ösztönzésén van, a döntés joga azonban alapvetően a tagállamok kezében, azaz nemzeti szinten marad. A másik fontos elv, amely maradéktalanul kell, hogy érvényesüljön az uniós kulturális politika területén is, a szubszidiaritás elve. „A teljesebb európai egység a kulturális kohéziós erők nélkül nem tud kibontakozni, (...) a kultúra olyan humán

erőforrás, amely nélkül a gazdasági integráció is elveszítené dinamizmusát.” (Máld [1995a] p. 62)

2.2 A kultúra költségvetési súlyának reális értékelése

A nemzeti költségvetésekhez hasonlóan, az Európai Unió éves költségvetése is rendszerint összetett politikai folyamat eredménye (ld. pl. Palánkai Tibor [2004]). A kutatásaim eredménye, hogy első ízben publikálásra kerülhetett az Európai Közösségek általános költségvetésének átfogó elemzése a kulturális kérdések tekintetében, amely hozzásegíthet bennünket a kultúra költségvetési pozíciójának reális értékeléséhez. Ennek során pedig számos esetben ellentétet találtam a hivatalos kommunikáció és a kutatás eredményei között.

Az analitikus elemzések során át kellett vizsgálnom az elmúlt 30 év valamennyi általános költségvetését az Európai Unió Hivatalos Lapjában. 1976-ig a kultúra az Európai Közösségek költségvetésében elkülönítetten semmilyen szinten nem jelent meg. Az első év 1977 volt, amikor az egyéb kiadások között először 100 000 EUA szerepelt (77/224/ECSC, EEC, Euratom [1977]). A tendenciát érzékelteti, hogy napjainkban, a 2007-es előterjesztésekben már külön címen 46,5 millió eurót irányoztak elő (2007. évi általános költségvetés... [1997]). Figyelembe véve viszont az Európai Unió összlakosságának és az árindexnek a változását, a várakozásokkal szemben nem az optimizmusra okot adó eredményre jutunk.

A kilencvenes évek elejéig a növekedés lényegében egyenletes, utána viszont hektikusan változik. A kultúra szerepének felértékelődése tekintetében a növekedés-csökkenés váltakozása azonban minden előzetes várakozással ellentétes. A Maastrichti Szerződés 128-as kulturális cikkének életbe lépése miatt azt feltételezhetnénk, hogy a kultúrára fordított összegek emelkednek. Ehhez képest 1994-ben az addigi növekedést jelentős visszaesés követi (94/56/ECSC, EC, Euratom [1994]), amely a 2–3 évvel korábbi szintre veti vissza a kulturális forrásokat.

A 2000-ben elinduló Kultúra 2000 keretprogrammal szemben a döntéshozók két fontos elvárást fogalmaztak meg: egyrészt kevesellték a kultúrára fordítható forrásokat, másrészt a korábbi három program egyesítésével egy kiszámíthatóbb rendszer kialakítását szerették volna elérni (Commission Report... [COM(2004)33 final]). Az utólagos költségvetési adatok az elvárásokat nem igazolják, napjainkig a csúcspontnak 1998 tekinthető. A 2000-es, 2001-es források összege a 3–4 évvel korábbi szintre történő visszalépést jelentik. Ezen túlmenően a rendelkezésre álló összeg sem kiegyensúlyozottan, hanem változó ütemben állt rendelkezésre.

A kulturális kötelezettség-vállalási teljesítések kapcsolatát a költségvetés teljes összegével legjobban a kultúra részesedésének aránya fejezi ki. Köztudomású, hogy Európa országaiiban mérvadónak Jack Lang francia kultuszminiszter óta az számít, ha éves nemzeti büdzsájukben a kultúrára fordított összeg eléri az 1%-ot. Az Európai Unió még igen messze van a langi 1%-tól. Bár az arány lassan kúszik felfelé, a 0,5 ezreléket sem sikerült elérni az elmúlt 30 év alatt.

A változások tendenciáiból azt látjuk, hogy az előző évekhez képest mért eddigi legnagyobb, 3,7-szeres növekedés 1987-ben volt. A nyolcvanas évek végétől a legnagyobb mértékű változás +50% volt. A kilencvenes évek után, a keretprogramok életbe lépésével a rendelkezésre álló források már egyre inkább közelítenek az előző évi összeghez. 1990 után egyre gyakrabban fordul viszont elő a forráscsökkenés a megelőző évhez mérve. Az elmúlt 30 év alapján világosan látszik, hogy az előző évhez viszonyítva jelentős forrásbővülést vagy forráscsökkenést csak egy új terület indulásakor tapasztalhattunk. A struktúrák kialakulását követően drámai változásokra nem számíthatunk.

2.3 A kulturális terület mint közjószág értelmezése

Elsőként David Hume (1711-1776) skót filozófus, történész és közgazdász kormányzásról szóló gondolatait szokták a közjavakkal kapcsolatban megemlíteni, mint az elmélet egyik korai előfutára (Hume [1976], 727. p.). Klasszikus

megközelítés szerint az állam (egyik) gazdasági feladata, hogy közhasznú javakat (szándékosan használom itt ezt a kifejezést) állítson elő. Tehát olyan javakat, amelyeket az egyének önállóan nem vagy csak igen költségesen tudnának előállítani. A kérdés az, hogy nyújt-e az Európai Unió ilyet a kultúra területén?

Sable és Kling tanulmányukban (Sable–Kling [2001]) egy újfajta megközelítést alkalmaznak a kulturális örökségvédelemmel kapcsolatos döntések optimalizálására, amely segíteni fog bennünket az európai dimenzió vizsgálatában. Bevezetik a „kettős közjószág” („double public good”) fogalmát, amely mind a piacképes magánjavak értékein, mind pedig a nem piacképes szociális javak értékein széleskörűen alkalmas az érték kifejezésére. Az elmélet alapja, hogy bármilyen kulturális vagyon vagy tevékenység többirányú nem-piaci szociális hasznot is termel.

Az n háztartás hasznossági függvényét jelölje $u^1 \dots u^i \dots u^n$. Az i -dik háztartás hasznossági függvénye pedig:

$$u^i = u^i(y^i, x^i, x, H) \quad (1)$$

ahol y^i a háztartás által fogyasztott magánjavakat, x^i az épített örökségből történő egyéni fogyasztást, x ugyanennek az ösztársadalmi fogyasztását ($x = \sum_{j=1}^n x^j$), H pedig a rendelkezésre álló kulturális örökség összességét jelöli. Az x^i , az örökség magán fogyasztása, képletben a következőként írható fel:

$$x^i = g^i(a^i, H). \quad (2)$$

Itt g^i az i -dik háztartás termelési függvénye az örökségi élményekre vonatkozóan, az a^i az i -dik háztartás örökséghez való fizikai és intellektuális hozzáférést jelöli. H a rendelkezésre álló kulturális örökség, vagyis H a hagyományos tőke szerepét tölti be

a háztartási termelési függvényben. Sable és Kling elmélete átültethető az Európai Unió kulturális kezdeményezéseinek alapját jelentő európai dimenzió modellezésére.

Bevezetve az E jelölést az európai dimenzióval rendelkező tevékenységekre

$$u^i = u^i(y^i, x^i, x, E) \quad (3)$$

$$x^i = g^i(a^i, E). \quad (4)$$

A (4) egyenlet szerint az európai dimenzióval rendelkező tevékenységek egyéni „fogyasztását” és így következésképpen az össztársadalmi fogyasztást is a rendelkezésre álló európai dimenzióval rendelkező tevékenységek mint erőforrás (közjóság) mennyisége és a háztartások hozzáférési aktivitása határozza meg.

Egyesítve az (3) és (4) képleteket, az n háztartás hasznossági függvénye:

$$u^i = u^i[y^i, g^i(E, a^i), \sum_{j=1}^n g^j(E, a^j), E] \quad (5),$$

A modell lényege, hogy egy háztartás hasznossága

- *a magánjavak egyéni fogyasztásától;*
- *az európai dimenzióval rendelkező tevékenységekhez mint közjósághoz való hozzáféréstől, azok egyéni fogyasztástól;*
- *az európai dimenzióval rendelkező tevékenységek mint közjóság társadalmi fogyasztástól függ.*

Az elemzés során először a magánjavak, a közjavak és a vegyes javak fogalmának gazdasági értelmezését kísérelem meg a hazai és a nemzetközi szakirodalom alapján,

illetve a közjavak fogalmának alkalmazását a kulturális javakra. Külön kitérő foglalkozik a közlegelő értelmezési problémájával.

Ezt követően az elméletet megpróbálom adaptálni és értelmezni az Európai Unió kulturális tevékenységére. Megvizsgálom, hogy milyen támogatási rendszereket működtetnek, amelynek részben közvetlen identitásápoló, részben pedig közvetett „közös örökség tudatosító” hatása van. Az alapgondolat Európa népeinek közelebb kerülése egymáshoz az előadó-művészet, a vizuális és térbeli művészet, a multimédia és az alkalmazott művészetek által (Decision No 719/96/EC... [1996]). Kiemelten is szóba kerül itt a Közösség talán a Pécs 2010 kapcsán egyik leginkább előtérbe került kulturális kezdeményezése, az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat (ld. bővebben: Csekő et al [1994]).

Amennyiben az Európai Unió a közös kulturális értékek mentén maximalizálni akarja a háztartások hasznossági függvényét, akkor egyrészt az erőforrásokat az európai dimenzióval rendelkező tevékenységek támogatására, másrészt ezek minél szélesebb körhöz való eljuttatására kell törekednie.

2.4 A kulturális fejlesztési lehetőségek mint alkalmazott externália igazolása

A kultúrát különböző okokból állandóan egy másik gazdasági szektor függvényeként vagy egyik szempontjaként kezelik. Jelesen a kultúra is egy jelentős ipar, hozzájárul a tagállamok, s így az EU GDP-jéhez is. Teszik ezt dacára annak, hogy Európai Bizottság már 1996-ban a Tanácshoz, a Parlamenthez, a Gazdasági és Szociális Bizottsághoz és a Régiók Bizottságához intézett közleményében (Communication from the Commission... [COM(96)512 final]) elismerte, hogy a kulturális szektor jelentősen hozzá tud járulni a gazdasági és társadalmi fejlődéshez. Hogyan jelenik meg a kultúra mint pozitív külső gazdasági hatás az EU tevékenységében? Az Alapszerződés 151. cikkében foglalt jogi kötelezettségekre hivatkozva leszögezi, hogy a kultúrának a regionális fejlesztésben játszott egyre fontosabb szerepét a gazdaság

szervezetátalakításának összefüggésében, valamint a megváltozott életforma eredményeként kell felfogni. Ebből a perspektívából nézve, a kulturális szektor lehetőségeit jobban ki kell aknázni, hogy fokozni és sokszínűvé tenni lehessen, a hátrányosabb helyzetű régiók, valamint a strukturális változástól szenvedő területek helyi és regionális fejlődési potenciálját. A közlemény szerint – minthogy a kultúrát gyakran a fejlődés vagy az összkép más tényezőitől elszigetelten kezelik – fontos, hogy a kultúrához mint az új foglalkoztatásra irányuló regionális és helyi fejlesztési stratégiák szervesebb részéhez forduljunk.

A kulturális tevékenységével kapcsolatos bevétel nem a kulturális szektorban jelenik meg, hanem a gazdaság más ágazataiban. A haszonélvező gazdasági szereplők szempontjából a kultúra tehát pozitív külső gazdasági hatásnak is felfogható. Az EU gazdasági politikájának számos területén találkozhatunk a kultúra támogatásával, amely nem közvetlen kulturális célokat szolgál, hanem gazdaságiakat.

3 Következtetések összegzése

Az Európai Unió csírájában már a hetvenes évek vége óta keresi a választ arra az egyre feszegetőbb kérdésre, hogy hogyan kellene a nemzeti érdekeket képviselő tagállamoknak nemzetek feletti európai kulturális politikát létrehozni. E disszertáció leíró részei átfogó teljességgel adnak képet az elmúlt időszak kulturális előrelépéseiről, amely folyamatok ismerete nélkül nehezen érthetőek meg a jelenlegi történések, illetve a jövőbeni kilátások. Reményeim szerint a dolgozat több pontja is diskurzus-ösztönző hatású lesz, hiszen a felvázolt jövőkép Janus-arcú. A politikai elkötelezettség szempontból a kulturális terület számára minden adott, ám ez a szektor számára csak üzenet-értékű marad. A költségvetési tárgyalások során mind az oktatáshoz, mind audiovizuális területhez képest a kultúra egyértelmű vesztes.

A dolgozat eredményei továbbvihetők az elméleti ág részletesebb modellezésének irányába. Értelmezve a kultúrára a közjavak és az externáliák tételeit, könnyebben lehet meghatározni az erőforrások optimális összetételét az elérhető maximális hasznosság érdekében. Innen már csak kis lépés olyan hatástanulmányok elkészítése, amelyek operatív módon segíthetik a politikai döntéshozók napi munkáját. Amennyiben erre igényük van. A munkám tényekkel, elemzésekkel alátámasztott megállapításait várhatóan kedvező fogadtatásban részesítik az európai érdekképviselői és ernyőszervezetek. Disszertációm utóéletét tehát egyértelműen a véleményformálásban látom.

4 Hivatkozások

2007. évi általános költségvetés; <http://eur-lex.europa.eu/budget/www/index-hu.htm>

77/224/ECSC, EEC, Euratom: Final Adoption of the general budget of the European Communities for the financial year 1977; OJ L 79, 28.3.1977

94/56/ECSC, EC, Euratom: Final Adoption of the general budget of the European Union for the financial year 1994; OJ L 34, 7.2.1994

Csekő Szilvia–Mesterházy Balázs–Zongor Attila: Európa Kulturális Fővárosa. Budapest, 2004, KultúrPont Iroda

Commission Report to the European Parliament, the Council and the Committee of the Regions - Report on the implementation of the Community programmes Kaleidoscope, Ariane and Raphael. *COM(2004)33 final, in the Official Journal not published.*

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the regions - Cohesion policy and culture - A contribution to employment. *COM(96)512 final, in the Official Journal not published.*

Conclusions of the Ministers for Culture, meeting within the Council, of 18 May 1990 on the future eligibility for the “European City of Culture” and on a special European Cultural Month event. *Official Journal C 162., 03.07.1990.*

David Hume [1976]: Értékezés az emberi természetről. Budapest, 1976, Gondolat.

Decision No 719/96/EC of the European Parliament and of the Council of 29 March 1996 establishing a programme to support artistic and cultural activities having a European dimension (Kaleidoscope). *Official Journal, 1996.04.20., L99, p. 20-26.*

Information from the Commission - European literary prize - organizational rules. *Official Journal C 035, 15/02/1990 p. 7-8.*

Kende Tamás–Szűcs Tamás (szerk.) [2003]: Európai közjog és politika. Budapest, 2003, Osiris Kiadó.

Kiss J. László [1997]: Közösségi politikák - nemzeti politikák. Budapest, 1997, BKE.

Mádl Ferenc [1995a]: A kultúra jövője az európai integrációban. Jogtudományi Közlöny, 1995. febr. p. 63.

Resolution of the Council and the Ministers for Culture, meeting within the Council, of 7 June 1991 on the training of arts administrators. *Official Journal C 188, 19.07.1991.*

Resolution of the Council and of the Ministers responsible for Cultural Affairs meeting within the Council of 18 May 1989 concerning the promotion of books and reading. *Official Journal C 183*, 20. 7. 1989, p. 1.

Resolution of the European Parliament on the protection of Europe's cultural heritage. *Official Journal C 62*, 30.5.1974, p. 5.

Resolution of the Ministers for Culture, meeting within the Council, of 7 June 1991 on the development of the theatre in Europe. *Official Journal C 188*. 19.07.1991.

Resolution of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting within the Council, of 20 December 1985 on special conditions of admission for young people to museums and cultural events. *Official Journal C 348*. 31.12.1985.

Resolution of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting within the Council, of 13 June 1985 concerning the annual event "European City of Culture". *Official Journal C 153* 22.06.1985.

Resolution of the Ministers with responsibility for Cultural Affairs, meeting within the Council of 13 November 1986 on the protection of Europe's architectural heritage. *Official Journal C320* 13/12/1986, p. 1.

Rónai Iván [2005]: Az EU-csatlakozási tárgyalások eredményei a kultúra területén. In: Zongor Attila (szerk.): Kultúra és az Európai Unió – tanulmánykötet. Budapest, 2005, KultúrPont Iroda.

Rostoványi Zsolt [1999]: Identitás és integráció – Kulturális és strukturális törésvonalak Európában. Világosság, 1999. december.

Sable, Karin A.–Kling, Robert W. [2001]: The Double Public Good: A Conceptual Framework for "Shared Experience" Values Associated with Heritage Conservation. Journal of Cultural Economics, May 2001. Vol. 25, Iss. 2; p. 77.

Zongor Attila: Kultúra és az Európai Unió – tanulmánykötet. Budapest, 2005, KultúrPont Iroda.

5 A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

Befogadó Európa? Európai Tükör 2006/1, XI. évfolyam 1. szám, 2006. január.

(társszerkesztők: Inkei Péter, Lázár Barbara): Befogadó Európa? Látóhatár 2020: előadások, hozzászólások. Budapest, 2006, KultúrPont Iroda.

(társszerkesztők: Inkei Péter, Lázár Barbara): Inclusive Europe? Horizon 2020: Proceedings. Budapest, 2006, KultúrPont Iroda.

(szerk.): Kulturális munkavállalás az Európai Unióban. Budapest, 2006, KultúrPont Iroda.

Kulturális programok az Európai Unióban. In: Zongor Attila (szerk.): Kultúra és az Európai Unió – tanulmánykötet. Budapest, 2005, KultúrPont Iroda.

(szerk.): Kultúra és az Európai Unió – tanulmánykötet. Budapest, 2005, KultúrPont Iroda.

Az Európai Unió kulturális tevékenysége. Budapest, 2005, KultúrPont Iroda.

(társszerzők: Csekő Szilvia, Mesterházy Balázs): Európa Kulturális Fővárosa. Budapest, 2004, KultúrPont Iroda.

Kultúra és gazdaság kapcsolata az európai integráció folyamatában. In: Éger György–Kiss J. László (szerk.): Stratégia és kultúra – Kulturális külpolitika az új kihívások tükrében. Budapest, 2004, Teleki László Alapítvány.

(társszerző: Tóth Nikolett): Kultúra 2000 – az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága (DG EAC) 2000 és 2006 között futó keretprogramja. tmt Tudomány és Műszaki Tájékoztatás – Könyvtár- és információtudományi folyóirat, 51. évf. 2004/3-4 szám.

Mit finanszíroz az EU? In: Török József (szerk.): A szükséges pénz. Szeged, 2004, Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ.

A Kultúra 2000 program. In: Épített környezet és természeti környezet. Budapest, 2003, Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége.

Az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága Kultúra 2000 című, 2000. és 2006. között futó keretprogramjáról. In: Bővülő Európa – Az ifjúsági a nonprofit menedzsmentben. Kistarcsa, 2003, Kistarcsai Kulturális Egyesület.

Culture 2000 Programme from 2000 to 2006 Co-ordinated by the DGEAC of the European Commission. In: Enlarging Europe – The Youth in the Nonprofit Management. Kistarcsa, 2003, Kistarcsa Cultural Association.

(társszerzők: Fodor Ágnes–Szabó Ildikó): Strukturális Alapok. Kézirat (NKÖM), Budapest, 2003. március.

(társszerző: Rónai Iván): *A magyar EU-tagság és a kultúra – Kultúra és audiovizuális politika.* Európai Füzetek, 55. szám, 2003, Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, Külügyminisztérium.

(szerk.): *Kultúra és az Európai Unió – továbbképzési jegyzet.* Budapest, 2003, KultúrPont Iroda.

(szerk.): *Az Európai Unió támogatási rendszere.* Budapest, 2002, KultúrPont Iroda.

(szerk.): *A kulturális örökség támogatása az Európai Unióban.* Múzeumi közlemények. 2002/1, Budapest.

Rozpocetove financovanie kultury (A Nemzeti Kulturális Alapprogram működése).
In: Kultura a financie. Bratislava, 2000, ADADE s.r.o. Banská Bystrica Nadacia liberalnych studii v Bratislave és Fridrich Nauman Stiftung.